

समीक्षाबारे प्रस्तोक्ति

हालै प्रकाशित नेपाली म्यागेजिनका २५ वर्ष पुस्तकबारे पत्रकारिता प्राध्यापनमा लामो समय बिताउनु भएका प्राध्यापक पी खरेलको आलोचनात्मक समीक्षा छापिएकोमा हामी खुसी छौं (अलमलबीचको प्रकाश ४ जेट) । उहाँको विचारलाई सम्मान गर्दै हाम्रा केही कुराहरु प्रष्ट पार्न चाहन्छौं ।

म्यागेजिनको परिभाषाको सन्दर्भमा समीक्षकले भने फैं 'बाक्लो गाता भएको नियमित प्रकाशन' म्यागेजिन हो भन्ने पक्ष पनि ठीक हो तर त्यति मात्र होइन । पातलो गातामा र अनियमित रूपमा नेपाल र अन्यत्र पनि म्यागेजिन निस्कनेका छन् । पुस्तकको परिचय खण्डमै 'बाइन्ड गरिएका र निश्चित अवधि (साप्ताहिकदेखि वार्षिकसम्म)को अन्तरालमा निस्कने' भनी यसको परिभाषा उल्लेख गरिएको छ । अफ नेपाली सन्दर्भमा म्यागेजिनभन्दा पनि आवधिक रूपमा गरिने सम्बोधन जस्तै : मासिक, द्वैमासिक आदिलाई पनि म्यागेजिनको परिभाषाभित्र राखिएको छ ।

पुस्तकमा समेटिएका केही लेखका निष्कर्षहरूसँग समीक्षक असहमत हुनु राम्रो हो तर लेखले भन्न खोजेको पक्षलाई पनि ध्यान दिनु जरूरी हुन्छ । जस्तो उहाँले 'हिमाललाई तटस्थताको पगरी' भिराइएको भन्नुभएको छ तर लेखमा त्यसो भनिएको छैन । हिमाललाई यसका प्रकाशक तथा सम्पादकहरूले दाबी गरेको 'मध्यमार्ग' कसीमा राखेर हेरिएको छ । 'मध्यमार्ग' भनेको 'तटस्थता' होइन । दोस्रो हिमालको 'सम्पादक ब्रान्ड कि प्रकाशक' भन्ने सन्दर्भमा पुस्तकमै उल्लेख छ कि 'पत्रिकामा छापिने प्रकाशकका दृष्टिकोण हिमालका पत्रकारहरूका लागि परोक्ष हिसाबले मार्गनिर्देशन पनि हुनसक्छन्' (पृष्ठ ५९) । अफ 'घोषित अघोषित रूपमा प्रकाशक पत्रिकाको नीति तयकर्ता थिए' (पृष्ठ ८९) पनि भनिएको छ ।

साप्ताहिक जनमञ्चका सन्दर्भमा समीक्षकले भनेफैं त्यो पत्रिका 'गुटमुखी' मात्र थियो भन्ने होइन । यसको मुल मर्म, 'जनमञ्चले वि.सं. २०४६ को परिवर्तनपछि व्यावसायिक पत्रकारिताको सुरुआत गरेको थियो यद्यपि राजनीतिक प्रभावले व्यावसायिकतालाई हुर्कन दिएको थिएन' (पृष्ठ २७) भन्ने थियो ।

नेपाल म्यागेजिनको सन्दर्भमा रमेश राईद्वारा लिखित लेखमा प्रयुक्त विवरण वा सूचनाहरू ठीक छन् कि छैनन् भन्ने विषयमा छलफल गर्नुपर्ने हो । यदि सूचना ठीक छन् भने त्यसका आधारमा निस्कने निष्कर्ष पनि ठीकै हुनुपर्ने हो । लेखमा 'नेपाल म्यागेजिनमार्फत कान्तिपुर पब्लिकेसन्सले बजारलाई व्यापारिक बसमा राख्न चाहेको' (पृष्ठ ८६) तर्क पेश गर्न खोजिएको हो । यसको लागि मुलतः नेपाल सम्बद्ध व्यक्तिहरूसँग कुराकानी गरिएको थियो । र लेखमै भनिएको छ कि 'व्यावसायिक जीवनमा हुने असजिलोका कारणले नेपालसम्बद्ध नयाँ तथा पुराना पत्रकारले नाम खुलाउन चाहेनन्' (पृष्ठ ८७) । अनुसन्धानको क्रममा स्रोतको अनुरोध मान्नु अनुसन्धानकर्ताको कर्तव्य र नैतिकताभित्रकै कुरा हो र समाजविज्ञानको क्षेत्रमा स्रोतलाई गोप्य राख्ने चलन पनि छ । यसो गर्नु 'पानीआन्द्रे' बन्नु होइन ।

पुस्तकमा २०४६ सालपछिको इतिहास केलाउँदा म्यागेजिन प्रकाशनको क्षेत्रमा देखिएका केही निश्चित प्रवृत्तिहरूलाई प्रस्तुत गरिएको छ । यसको उद्देश्य 'म्यागेजिनबारे कुनै निश्चित वैचारिक धार (स्कूल अफ थट) अगाडि बढाउनु नभई राजनीति, पत्रकारिता, बजार, सामाजिक आन्दोलन र गैरसरकारी वृत्तसँगको सापेक्षमा नेपाली सार्वजनिक जीवनभित्र म्यागेजिनको अवस्थिति केलाउनु हो' (पृष्ठ २३) । त्यस्तो सार्वजनिक वृत्तलाई विस्तार गर्ने पत्रिकाहरूको चर्चा गर्दा समसामयिक तथा वैकल्पिक धारका विभिन्न म्यागेजिनहरूको चर्चा गरिएको छ । विभिन्न म्यागेजिनबारेको यस्तो बहसलाई एउटै फोरममा उतार्नुलाई 'अनर्थ' र 'उदेकलाग्दो' भन्न नमिल्ला । म्यागेजिनका विविध पक्षबारे फरक-फरक लेखकले भिन्नाभिन्नै तर्क तथा दृष्टिकोण पेश गरेका छन् । त्यसैले 'एउटै कलमको निचोड'लाई प्राथमिकतामा पार्नु यो अध्ययनको उद्देश्य थिएन ।

अर्जुन पन्थी, प्रत्यूष वन्त र हर्षमान महर्जन
सम्पादक, नेपाली म्यागेजिनका २५ वर्ष
मार्टिन चौतारी

प्रकाशित मिति : आइतबार, २५ जेठ २०७९ (वर्ष १४ अंक ४३)